

## ❖ An Lúibín ❖

27 Meán Fómhair 2007

Scéal scéil an méid a leanas, a déarfá, ó tá cuid mhaith de ina thráchtairacht ar léirmheasanna a rinneadh ar leabhar nach bhfuil léite ag *An Lúibín* féin go fóill. Ach tá ábhar an leabhair thar a bheith suimiúil. Tá Cork University Press tar éis *Seán Ó Dálaigh: Éigse agus Iomarbhá*, leabhar le Proinsias Ó Drisceoil, a chur amach, agus is é is ábhar dó fear a bhí orthu siúd a shíl gurbh fhiú an Ghaeilge a shaothrú nuair a bhí na mílte á tréigean.

Sa 19ú haois is mó a tháinig an Béarla agus an Ghaeilge salach ar a chéile. Bhí bunús an Bhéarla ag mórán de lucht labhartha na Gaeilge faoin am sin agus b'fhusa dóibh rogha a dhéanamh, cé nach le fonn é i gcónaí. Chuirfeadh teanga na nGall rath ar do chlann murar chuir sí pingin i do phóca féin. Fágann sin gur díol spéise ar leith iad na scoláirí agus eile a chothaigh an Ghaeilge ar a slí féin i gcúlseomraí na hÉireann agus i dtíortha eile. Cuimhnimis ar an Dr Nioclás Ó Dónaill, mar shampla, scoláire nótaíle i Melbourne na hAstráile. Dream iad a bhí ceandána, léannta agus rómánsúil; d'fhéadfadh cuid díobh a bheith searbh go leor ina theannta sin.

Rinne Alan Titley, údar agus criticeoir, léirmheas ar an leabhar san *Irish Times*, agus dúirt go ndearnadh faillí i gcuimhne Sheáin Uí Dhálaigh cé gur mhór an t-ábhar suime é – foilsitheoir, fear díolta leabhar, múinteoir agus scoláire a raibh aithne aige ar lucht intleachta agus conspóide a tíre. Ní hé go raibh saol corraitheach aige – a mhalairt ar fad: ba bhall measúil de mheánaicme oílte a linne é.

B'as Port Láirge don Dálach: rugadh é i bhFearánán, baile fearainn i mBarúntacht Dhéise, sa bhliain 1800, fuair sé oideachas i scoil scairte agus chuaigh ag múineadh léamh an Bhíobla trí Ghaeilge i gCill Chainnigh faoi choimirce an *Irish Society*, cumann soiscéalda Protastúnach. D'iompaigh sé le hEaglais na hÉireann, rud a d'fhág smál ar a chlú ar feadh i bhfad, cé gur fhill sé ar an gCaitleachas tar éis gur éirigh idir é féin agus an cumann. Bhí siopa leabhar aige i gCill Chainnigh agus d'oscail sé ceann eile i mBaile Átha Cliath sa bhliain 1844. Uaidh sin go dtí a bhás sa bhliain 1878 bhí an siopa ina ionad cruinnithe ag lucht saothraithe na teanga.

D'fhoilsigh an Dálach neart leabhar, cé gur i mBéarla a bhí a bhformhór mór. Seasann a chlú, áfach, ar *Reliques of Irish Jacobite Poetry* agus *Poets and Poetry of Munster*. Mar a deir Peadar Bairéad i léirmheas a rinne sé do *Feasta* (Lúnasa 2007):

D'fheidhmigh an Dálach mar dhroichead idir ré na láimhscríbhinní agus ré an chló, nó bhí goile do-shásaithe do bhailiú láimhscríbhinní aige, agus ar ball chuir sé cló ar roinnt mhaith de na láimhscríbhinní céanna sin, agus dhíol don phobal iad ar shladmhargadh, d'fhonn eolas ar an teanga agus ar an litríocht ab ansa leis a leathadh i measc na ndaoine.

Deir Titley ina léirmheas gur chuidigh na leabhair úd lena shocrú cad ba mhó ab fhiú a léamh i litríocht na Gaeilge. Leis an teanga bheo a bhain siad, ar ndóigh, agus gá leo chun léann na Gaeilge a chothromú.

Bhí an-lámh ag an Dálach i mbunú an *Hiberno-Celtic Society* agus an *Ossianic Society*, dhá chumann a thaispeáin conas ab fhéidir le cosantóirí na teanga dul i bhfeidhm ar an saol ina slí féin; as a leithéidí a d'eascair Conradh na Gaeilge, príomhbhuíon na hAthbheochana. Chuidigh an *Ossianic Society* agus *The Archeological Society* le saothar Sheáin Uí Dhonnabháin

a fhoilsiú – eolas sárluachmhar a bhailigh an scoláire mór sin (a bhí bocht riamh) roimh an nGorta agus é ag siúl na tíre ar son an tSuirbhé Ordanáis.

Is follasach ón dá léirmheas nach raibh easpa ábhair ar fhear scríofa na beathaisnéise seo; deirtear gur leabhar é atá pulctha le heolas, agus neart aguisíní leis. B'fhearr le daoine éigin stíl intleachtúil Titled ná léirmheas coipeach an Bhairéadaigh, ach tá siad ar aon intinn faoin moladh is cóir a thabhairt don saothar – rud a chuirfeadh na contráilaithe ina choinne, b'fhéidir, mar bíonn a leithéidí ann. Beatha duine a thoil.

Cuimhnimis arís nach raibh sa Dálach ach duine amháin i measc scata mór scoláirí agus gníomhaithe, clú ar chuid acu agus cuid eile gan iomrá: daoine ar nós William Elliot Hudson (1796-1853), duine de mhaithe na tíre a bhailigh leabhair agus lámhscríbhinní agus a chaith airgead go fial discrédieach ar léann na Gaeilge; nó, níos luaithe, William Haliday, Bleáclíathach a bhí ag foghlaim Gaeilge in aois a shé bliana déag, a d'fhoilsigh bunleabhar Gaeilge sa bhliain 1808 agus é naoi mbliana déag d'aois, agus imleabhar de *Foras Feasa ar Éirinn* le haistriúchán ina dhiaidh sin. Cailleadh é sa bhliain 1813 in aois a cheithre bliana is fiche.

Agus an méid sin ráite, tá sé thar am anois cuntas a thabhairt ar an obair a rinne na mná ar son na Gaeilge sa 19ú haois agus sa chéad chuid den 20ú haois, in Éirinn agus thar lear. Cibé meas atá againn ar na fir, tá scéal eile le hinsint.



### **Bóithre gan bhinneas**

*Irish harpers have expressed their alarm at the building of the M3 motorway in the vicinity of Tara.*

Bhí cláirseoirí na hÉireann le teacht le chéile os comhair Dháil Éireann Dé Sathairn 22 Meán Fómhair chun a chur in iúl cé chomh mór is atá siad i gcoinne na creiche atá á déanamh ag an M3 in aice le Teamhair.

Deir siad gur mór an náire é go gcaithfeadh muintir na hÉireann rogha a dhéanamh idir bonneagar agus oidhreacht. Na láithreáin atá i mbaol tá baint acu leis an gcláirseach leis na mílte bliain. Cailteanas seandálaíoch, stairiúil agus spioradálta atá i gceist, dar leis na cláirseoirí, go háirithe ó tá Teamhair le fáil ar an liosta a rinne Fundúireacht Domhanda na Seodchomharthaí de na céad láithreán is mó atá i gcontúirt ar fud an domhain.

B'fhearr leis na cláirseoirí bealach eile atá níos cóngaraí agus níos saoire, agus bhíothas chun comhléirsiú a chur ar siúl i Nua Eabhrac chun tacú leo.

An té ar mhaith leis breis eolais a fháil tá sé le fáil ar na suímh seo:

[www.myspace.com/TaraHarpers](http://www.myspace.com/TaraHarpers)

[www.globalartscollective.org](http://www.globalartscollective.org)

[www.newryabbey.com](http://www.newryabbey.com)



## **Gealltanais eile**

*Immigrants in Ireland need English. How many need Irish?*

Tá Comhairle na nInimisceach (ICI) ag iarraidh ranganna Béarla a chur ar fáil ar fud na tíre i gcomhair inimisceach chun cabhrú leis an imeascadh. Is ábhar suntais é go ndearnadh tagairt don Ghaeilge freisin, sa mhéid go gceaptar gur chóir í a chur san áireamh agus scéim fiche bliain á hullmhú ag an rialtas chun tír dhátheangach a chruthú.

An tuarisc atá i gceist, *On Speaking Terms*, tá sí scríofa i ngnáthbhearlagair a leithéidí: luann sí a thábhachtaí atá sé 'forbairt a dhéanamh ar an gcineál féiniúlacht náisiúnta atá tábhachtach chun imeascadh rathúil a bhaint amach i sochaí'. Ní léir i ndáiríre cén bhrí atá leis seo, cé nach séanfadh aon duine gur maith an rud buneolas a bheith agat ar Bhéarla. Níltear chun Gaeilge a bhrú sa mhullach ar an strainséir, ach admhaítear go bhfuil suim ag 'méid áirithe' inimisceach (fíorbheagán, gan amhras) sa teanga.

Dúirt an rialtas, mí na Nollag seo caite, go rabhthas chun tír dhátheangach a dhéanamh d'Éirinn i gceann fiche bliain agus go mbeartófaí plean chuige. Shíl roinnt mhaith daoine, agus Gaeilgeoirí san áireamh, nach raibh sa chuspóir seo ach deis eile chun am agus airgead a chur sa dul amú. Is iomaí duine a déarfadh leat nach plean nua a thabharfadh an teanga ar ais ar a seanléim: is léir anois gur beag toradh a bhí riamh ar bheartais oifigiúla den saghas sin. Is mó an rath a bheadh ar athbheochan nádúrtha ar nós na Gaelscolaíochta, agus ansin féin b'fhéarr a bheith sásta leis an measarthacht – 10% féin den phobal a chur ag caint Gaeilge sa chistin i gceann fiche bliain.

Is amhlaidh nach bhfuil easpa ranganna Gaeilge ar an tír faoi láthair. Tá cúrsaí saora Gaeilge le fáil cheana i naoi n-ionad is fiche sa Ghaeltacht faoi choimirce Údarás na Gaeilge, agus ba mhaith le Conradh na Gaeilge a leithéidí a bheith ar fáil ar fud na tíre.



## **Comhspeisialtóir Seirbhísí Gaeilge**

*The Irish government is making an effort to supply Irish as a public commodity.*

Admhaítear anois go bhfuil Gaeilgeoirí in easnamh go mór ar eagraíochtaí san earnáil phoiblí in Éirinn, cé gur orthusan atá an rialtas ag brath chun an teanga a chur os comhair an tsaoil. Anois tá *Comhspeisialtóir Seirbhísí Gaeilge* ceaptha ag an bhForas Riaracháin (IPA).

Tá Adelaide Nic Chárthaigh le seirbhísí oiliúna agus sheirbhísí comhairleachta a sholáthar a chuirfeadh ar chumas na n-eagraíochtaí freastal sa dá theanga ar a gcuid custaiméirí. Deirtear go bhfuil sí oile go maith chuige agus tá súil againn go mbeidh rath ar a cuid oibre.

Cuirfidh daoine éigin an-suim i dtoradh na hoibre céanna, ós annamh a d'éirigh leis an stát daoine a chur ag úsáid Gaeilge, agus ní gá a rá go mbeidh an toradh sin ag brath ar cá mhéad custaiméir a thiocfaidh an bealach.. Is cinnte go mbeidh a líon ag méadú, agus beidh siad ag éileamh na seirbhísí céanna a bheadh ar fáil acu trí Bhéarla. Tá Gaeilgeoirí líofa an-tearc san earnáil phoiblí de bharr chliseadh na teanga sna scoileanna, agus baint aige sin le neamhshuim nádúrtha an phobail mhóir agus na bpolaiteoirí. Ach maireann aisling na seanfhundúirí – Gaeilge sa ghort agus Gaeilge san oifig. Beidh ar an gComhspeisialtóir nua freastal ar dhá thrá – na díograiseoirí agus cúrsaí idé-eolaíochta.

Féach: [www.ipa.ie](http://www.ipa.ie).





i dtuaisceart na tíre, rud a thabharfadh deis don aos óg iad féin a chur in oiriúint don saol nua trí chaint na sinsear. Tá a leithéidí de scoileanna le fáil ansiúd is anseo, ach tríd is tríd tá praiseach déanta den oideachas sna bailte beaga iargúlta, rud a dhéanann dochar dá gcuid Béarla féin. Tá Kriol ann, teanga chumasach arb é rogha an aosa óig é, ach tá drochmheas ag na húdaráis uirthi. Tá na seanteangacha in ann ag saol ar bith ach faill a bheith acu air, agus tá siad go hálainn iontu féin. Tá na teangeolaithe ar a seacht míle ndícheall ag iarraidh iad a thaifeadh roimh bhás an tseandúine dheireanaigh. Baineann saineolaithe an *Living Tongues Institute* feidhm as an treallamh is déanaí chuige: iad ag bailiú an fhocail neamhbhuain.

(Is léir go bhfuil lucht na hInstitiúide ag scaipeadh an scéil: féach na halt le Thomas Maugh sa *Los Angeles Times* agus alt eile le Simon Kearney in *The Australian*, 20/9/07.)

**Mura mian leat *An Lúibín* a fháil, cuir teachtaireacht dá réir chun: [colger@melbpc.org.au](mailto:colger@melbpc.org.au)  
nó chun: [ColinG.Ryan@ato.gov.au](mailto:ColinG.Ryan@ato.gov.au)**

*If you do not want to receive further editions of this newsletter, please send a message accordingly to [colger@melbpc.org.au](mailto:colger@melbpc.org.au) or [ColinG.Ryan@ato.gov.au](mailto:ColinG.Ryan@ato.gov.au)*